

KAZIMIERA BENTLEWSKA

Instytut Ekonomiki Rolnej

Warszawa

WPLYW TRWAŁYCH UŻYTKÓW ZIELONYCH NA PRODUKCJĘ GOSPODARSTW CHŁOPSKICH

Część I

Wzajemny stosunek ilościowy gruntów ornych i użytków zielonych w gospodarstwie rolnym jest sprawą istotną dla warunków, w jakich odbywa się produkcja. M. Rolfes¹ przyznaje wagę temu stosunkowi dla każdego rodzaju gleb. Różne poglądy w tym względzie są kształtowane na ogół na obserwacjach i doświadczeniu praktyków bądź naukowców². Oczywiście kierunek wpływu tego stosunku, jak i jego optimum zależą od konkretnych warunków, w jakich odbywa się produkcja rolna. Instytut Ekonomiki Rolnej podjął badania mające oświetlić to zagadnienie w warunkach naszych gospodarstw chłopskich (indywidualnych). Fragment wyników tych dochodzeń, poświęcony zbadaniu wpływu ilości użytków zielonych w gospodarstwie na jego produkcję, jest tematem niniejszego artykułu. Problem zasługuje tym bardziej na uwagę, iż obszar trwałych użytków zielonych pozostających we władaniu gospodarstw indywidualnych jest pokaźny, wynosi bowiem ponad 3,6 mln. ha, co stanowi 21% ich użytków rolnych³. W poszczególnych województwach udział ten waha się od 14 do 32%⁴. Wachlarz zmian w poszczególnych obiektach jest oczywiście znacznie szerszy; jest wiele gospodarstw pozabawionych całkowicie łąk i pastwisk, w innych stanowią one czasem ponad połowę gruntów.

Użytki zielone w Polsce są na ogół niskiej jakości. Według ewidencji podatku gruntowego ich struktura bonitacyjna — przyjmując ogół za 100 — przedstawia się w procentach następująco: klasa I i II — 2,6, III — 12,9, IV — 33,7, V — 34,1, VI — 16,7%.

Są to — jak widać — łąki i pastwiska głównie klasy IV i niższych. Według oceny ewidencji podatkowej trwałe użytki zielone tych klas wartościuje się niżej od gruntów ornych odpowiedniej jakości. Dla przykładu podajemy relacje norm przychodu szacunkowego przyjęte w systemie

¹ M. Rolfes: Organisationsformen der Bodennutzung, Handbuch der Landwirtschaft t. V, s. 354.

² G. Blohm: Ekonomika i organizacja gospodarstw rolniczych. PWRiL, Warszawa 1961.

³ Rocznik Statystyczny 1961.

⁴ Statystyka Rolnicza 1946—1957 (dane z 1957 r.).

podatkowym dla najrozleglejszego okręgu gospodarczego (okręg II, strefa wiejska). Przychodem jest tu produkcja gotowa. Norma przychodu szacunkowego z 1 ha użytków zielonych w odsetkach normy tego przychodu z 1 ha gruntu ornego tej samej klasy wynosi dla klas: I, II, III — 100%, IV — 71%, V — 60%, VI — 50%.

Materiał przyjęty do badań pochodzi z gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną IER. Przedmiotem analizy jest 359 gospodarstw okręgu środkowo-wschodniego, gdzie stosunki są najbardziej zbliżone do przeciętnych w kraju. Materiały opracowano za dwa lata gospodarcze — 1956/57 i 1957/58. Dzięki temu uzyskano zarówno większą liczebność obserwacji, jak również pewne ograniczenie przypadkowości wyników spowodowane wpływem warunków atmosferycznych. Ogólnie, łączenie w opracowaniu danych z dwu różnych okresów może pociągać za sobą wpływ tego rodzaju postępowania na uzyskane wyniki. Jednakże — jak to obliczono na podstawie materiałów GUS¹ — ogólny wskaźnik zmian cen artykułów nabywanych i zbywanych przez rolników jest niewielki, a co ważniejsze udział gospodarstw pochodzących z tych lat jest w badanych grupach wyrównany. Ponieważ w opracowaniach podstawowych z tych dwóch lat, na których opieraliśmy się, wprowadzono pewne zmiany metodyczne w odniesieniu do produktów realizowanych w postaci obowiązkowych dostaw, uzupełniliśmy dane bezpośrednio z roku 1956/57 na drodze szacunków. W ten sposób w całym materiale produkty wchodzące w skład świadczeń z tego tytułu wycenione są według tzw. cen IER, stosowanych w obrocie wewnętrznym. Również dane o bonitacji gleb, które z przyczyn obiektywnych budzić mogą pewne zastrzeżenia, kontrolowano informacjami późniejszymi.

Gospodarstwa podzielono na trzy grupy w zależności od udziału trwałych użytków zielonych w ogólnej powierzchni użytków rolnych, a mianowicie: do 10, 10—20, ponad 20%. Zachowano przy tym podział gospodarstw w zależności od jakości gruntu ornego, tj. drugiej cechy charakteryzującej środowisko naturalne. Zastosowano tu układ współczynników przeliczeniowych dla poszczególnych klas gruntu ustalony przy wprowadzeniu obowiązkowych dostaw zboża, obliczając dla każdego gospodarstwa średni współczynnik jakości gleby. Gleby o współczynniku do 90 punktów nazywać będziemy słabymi, od 90 do 110 — średnimi — odpowiada to średnio klasie IV — gleby o współczynniku od 110 do 130 — dobrymi. Gospodarstwa o wyższym współczynniku glebowym pominięto ze względu na małą ich liczebność. Otrzymano w wyniku tego podziału grupy o następującej liczebności (tabela 1).

Ogólnie można uznać, że liczebność grup gospodarstw o różnej zasobności w użytki zielone jest w masie badanej zbliżona. Pewne różnice w liczebności poszczególnych grup nie mają dla nas znaczenia, gdyż w badaniu posługujemy się właśnie charakterystyką porównawczą poszczególnych grup, które, z wyjątkiem gospodarstw o glebach dobrych i o dużym udziale użytków zielonych, są reprezentowane stosunkowo licznie. Wspomniane różnice zgodne są, jak się zdaje, z rzeczywistymi stosunkami, gdyż na ogół gospodarstwa na glebach słabych mają więcej użytków zielonych.

¹ Nożyce cen artykułów nabywanych i zbywanych przez rolnictwo w latach 1950—1958, GUS, zeszyt nr 51.

Tabela 1

Liczebność badanych gospodarstw

Udział użytków zielonych w użytkach rolnych w %	Ogólna liczba gospodarstw zbadanych	Liczba gospodarstw o gruntach ornych:			Średni obszar użytków rolnych w ha
		ślabych do 90	średnich 90—110	dobrych 110—130	
do 10	131	32	59	40	7,3
10 — 20	110	40	45	25	6,7
pow. 20	118	53	51	14	7,9
Razem	359	125	155	79	7,3

Grupowe charakterystyki liczbowe wyprowadzamy w obliczeniach jako średnie arytmetyczne wielkości odniesionych do 1 ha użytków rolnych. Zmniejsza to mechaniczny wpływ większych gospodarstw, których w reprezentacji rachunkowiczów jest więcej niż przeciętnie w Polsce. Tym samym poziom wyników jest bliższy rzeczywistości. Ten sposób obliczeń — aczkolwiek pracochłonny — ułatwia również kontrolę logiczną.

Dane zawarte w tabeli 2 charakteryzują badane grupy gospodarstw pod względem wielkości ich obszaru oraz udziału trwałych użytków zielonych.

Tabela 2

Ogólne dane o gospodarstwach badanych

Udział użytków zielonych w użytkach rolnych w %	Wszystkie gospodarstwa	Gospodarstwa o gruntach ornych		
		ślabych	średnich	dobrych
Średni obszar użytków rolnych w ha				
do 10	7,3	5,8	7,1	8,8
10 — 20	6,7	6,1	7,2	6,5
pow. 20	7,9	7,4	8,4	8,3
Średni udział trwałych użytków zielonych w odsetkach użytków rolnych				
do 10	4,5	6,2	4,4	3,5
10 — 20	14,9	15,1	15,1	14,5
pow. 20	33,6	33,1	34,9	30,4
Średni udział łąk w stosunku do użytków rolnych				
do 10	2,5	3,4	2,7	1,5
10 — 20	7,2	6,5	7,4	7,8
pow. 20	17,5	17,1	19,0	14,0
Średni udział łąk w stosunku do użytków zielonych				
do 10	55	55	61	42
10 — 20	48	43	49	54
pow. 20	52	52	54	46

Przeciętny obszar gospodarstwa w poszczególnych grupach wynosi od 6 do około 9 ha użytków rolnych. Najwięcej różnią się w tym względzie gospodarstwa o małym udziale użytków zielonych, a w układzie pionowym — gospodarstwa na glebach słabych. Poszczególne grupy są dość wyrównane, także pod względem zasobności w łąki i pastwiska, przy czym nie ma jakiejś większej przewagi któregoś z rodzajów użytków zielonych: udział łąk i pastwisk jest mniej więcej jednakowy.

W opracowanych w IER materiałach rachunkowiczów wyróżnia się trzy grupy jakości użytków zielonych: dobre, średnie i słabe. Każda z grup odpowiada dwóm klasom bonitacyjnym. Jednak łąki, a zwłaszcza pastwiska klasy I, spotykamy w Polsce bardzo rzadko, a jako dobre użytki zielone występują zapewne tylko użytki klasy II.

Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli 3 na ogół dominują użytki średniej jakości, przy czym wraz ze zwiększaniem się ich powierzchni w gospodarstwie jakość raczej się pogarsza. Zjawisko to występuje dość wyraźnie w gospodarstwach na glebach dobrych oraz w ostatniej z grup gospodarstw o słabych gruntach ornych. Stosunkowo więcej słabych łąk lub pastwisk mają też gospodarstwa, których grunt orny jest sklasyfikowany jako słaby. Można na tej podstawie wnioskować, iż w tych gospodarstwach średnia jakość łąk i pastwisk jest raczej gorsza niż w pozostałych grupach gospodarstw.

Tabela 3

Jakość trwałych użytków zielonych
(Użytki zielone ogółem = 100)

Udział użytków zielonych w użytkach rolnych w %	Gospodarstwa o gruntach ornych:								
	słabych			średnich			dobrych		
	trwałe użytki zielone			trwałe użytki zielone			trwałe użytki zielone		
	słabe	śred- nie	dobrze	słabe	śred- nie	dobrze	słabe	śred- nie	dobrze
do 10	—	54	46	5	68	27	20	72	8
10 — 20	3	52	45	7	64	29	10	66	24
pow. 20	5	34	61	9	50	29	19	49	32

Większa zasobność gospodarstwa rolnego w trwałe użytki zielone winna — jak by się zdawało — predysponować go do rozwijania hodowli, w szczególności hodowli bydła. W tabeli 4 podajemy najważniejsze charakterystyki liczbowe co do jej poziomu w badanych gospodarstwach.

W obsadzie bydła zarysowuje się wraz ze wzrostem udziału użytków zielonych pewna tendencja wzrostu liczby krów. Wzrost ten jest jednak nieznaczny. Natomiast bardzo wydatnie maleje mleczność krów wraz ze wzrostem zasobności gospodarstw w trwałe użytki zielone. Spadek ten jest silniejszy w gospodarstwach, które mają słabe grunty orne. Podniesienie wydajności krów, uzyskanie wyższej mleczności wymaga na ogół intensywniejszego żywienia, dokarmiania paszami treściwymi. Większy udział trwałych użytków zielonych w powierzchni użytków, a tym samym mniejszy obszar gruntów ornych, ogranicza jednak możliwość poprawy systemu

żywienia (tabela 5). Zjawisko to występuje silniej na glebach słabych, gdzie mniejszy obszar przeznaczony pod uprawę zbóż idzie w parze z niższymi plonami, wskutek tego pula ziarna zbóż jest w gospodarstwach o glebach słabych szczególnie mała. Nie rozpatrując tu szczegółowo ży-

Tabela 4

Hodowla bydła w gospodarstwach chłopskich grupowanych według zasobu trwałych użytków zielonych i jakości gruntów ornych

Udział użytków zielonych w użytkach rolnych w %	Gospodarstwa o gruntach ornych			Gospodarstwa o gruntach ornych		
	słabych	średnich	dobrych	słabych	średnich	dobrych
	Bydło ogółem szt. na 100 ha uż. rolnych			Produkcja mleka — litrów na 1 ha uż. rolnych		
do 10	53,4	54,9	58,8	701	706	870
10 — 20	61,2	58,3	68,0	604	746	813
pow. 20	53,5	53,3	53,2	567	597	787
	Krowy — szt. na 100 ha uż. rolnych			Wartość ^a mleka i jego przetworów — zł na 1 ha uż. rolnych		
do 10	33,7	33,4	36,6	1699	1556	1960
10 — 20	34,6	34,2	38,5	1281	1661	1823
pow. 20	36,1	35,4	32,1	1251	1320	1668
	Mleczność — średnia arytmetyczna ¹ — litrów w roku			Wartość produkcji bydłęcej ^a		
do 10	2056	2159	2328	A. zł na 1 ha uż. rolnych		
10 — 20	1806	2099	2072	2046	1899	2389
pow. 20	1676	1742	2076	1613	2046	2236
	Mleczność — średnia ważona ^b — litrów w roku			B. Wskaźnik		
do 10	2148	2143	2334	100	100	100
10 — 20	1786	2092	2202	79	108	94
pow. 20	1628	1709	2181	77	87	84

^a Wartość produkcji oszacowano, wyceniając część z obrotu wewnętrznego i z dostaw obowiązkowych według tzw. cen IER, dla części towarowej przyjęto ceny realizacji.

^b Wykazane w tabeli różnice w ilości uzyskanego produktu nie wyczerpują zagadnienia. Różna jest przeważnie i jego wartość jednostkowa spowodowana zapewne wyższą zawartością tłuszczu w mleku krów lepiej żywionych, bowiem udział udoju z poszczególnych lat jest znowu dość wyrównany.

¹ W materiałach wyjściowych średnią mleczność obliczono na podstawie wykazów miesięcznych. Ponieważ materiały te pomijają średnie stanu inwentarza, podajemy mleczność gospodarstw w dwóch wariantach: jako średnie arytmetyczne przeciętnej mleczności w poszczególnych gospodarstwach oraz średnie ważone mleczności, przy czym za wagi przyjęto liczbę krów według stanu na początku roku gospodarczego. Produkcję mleka obliczono już jako udój roczny całkowity w litrach, przeliczony na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwie, a średnią dla grupy — zgodnie z ogólnym naszym postępowaniem — jako średnią arytmetyczną.

wienia inwentarza żywego, uzyskane różnice w mleczności trzeba uznać za logicznie uzasadnione. Odmienne tendencje w kształtowaniu się obsady krów i ich mleczności daje w wyniku nieco złagodzone różnice w poziomie produkcji mleka. Są one jednak w dalszym ciągu znaczne.

Tabela 5

**Udział 4 zbóż w użytkach rolnych gospodarstw grupowanych
według stopnia zasobności w trwałe użytki zielone**

Udział użytków zielonych w użytkach rolnych w %	Gospodarstwa o gruntach ornych		
	słabych	średnich	dobrych
	Procentowy udział 4 zbóż w użytkach rolnych		
do 10	54,5	54,7	54,1
10—20	51,1	49,5	48,5
ponad 20	40,9	39,9	39,7
Plon żyta q/ha	14,8	16,2	18,7

Wartość pieniężna produkcji mleka i przetworów przeliczona na 1 ha użytków rolnych stanowi w gospodarstwach, które posiadają ponad 20% użytków zielonych (średnio 34%) i słabe grunty orne — tylko 74% tej wartości, którą uzyskują podobne gospodarstwa, ale posiadające tylko 6% użytków zielonych; ich cała produkcja w hodowli bydła stanowi odpowiednio 77%. Jakość gruntu ornego nie pozostaje tu bez wpływu. Lepszy grunt orny pozwala lepiej wykorzystać posiadane użytki zielone, a spadek wartości globalnego produktu uzyskanego w hodowli bydła towarzyszący zmianom strukturalnym powierzchni użytków rolnych (wzrostowi udziału użytków zielonych) jest tu nieco łagodniejszy. Jest to tym znamiennejsze, iż jakość łąk czy pastwisk właśnie w tych gospodarstwach wyraźnie się pogarsza. W każdym razie, w warunkach naszych gospodarstw chłopskich brak użytków zielonych nie hamuje produkcji bydła, ta bowiem jest podporządkowana nakazom potrzeb nawozowych gospodarstwa, a także potrzebom konsumpcyjnym rodzin gospodarujących.

Relatywnie mniejszy obszar gruntu ornego, który jak to widzieliśmy, wpływa na ograniczenie hodowli bydła, musi wpływać na niższy poziom hodowli w ogóle i rozwój drugiej zasadniczej gałęzi produkcji zwierzęcej, tj. trzody chlewnej. Hamulcem w tej tendencji była okoliczność, iż w układzie cen na produkty rolne preferowano w okresie powojennym właśnie trzodę chlewną. Mogło to przyspieszać spadek produkcji bydła w badanych gospodarstwach i odpowiednio łagodzić spadek produkcji trzody chlewnej.

Należy ponadto wziąć pod uwagę plony ziemniaków, które odgrywają zasadniczą rolę w tuczu trzody. Na glebach słabszych i lepszych wydajność ziemniaków różni się znacznie mniej niż plony zbóż (stosunek plonów żyta wynosi $\frac{18,7}{14,8} = 126$ — patrz tabela 5, zaś ziemniaków $\frac{175}{157} = 111$ ¹). Toteż — jak wskazują dane tabeli 6 — w gospodarstwach na gle-

¹ Przy kontraktacji uzyskiwano jeszcze pasze od państwa.

bach słabych wartość produkcji trzody nieznacznie przeważa nad wartością produkcji bydła, z pewną tendencją wzrostu tej przewagi w miarę zwiększania się udziału użytków zielonych. Na glebach dobrych tendencja jest raczej przeciwna.

Tabela 6

Poziom i struktura produkcji zwierzęcej w gospodarstwach grupowanych według udziału trwałych użytków zielonych

Rodzaj gruntu ornego	Udział użytków zielonych w użytkach rolnych w %	Wartość produkcji zwierzęcej w zł na 1 ha użytków rolnych			Struktura produkcji zwierzęcej w %		
		ogółem	w tym		bydło	trzoda	inne
			bydło	trzoda			
Słaby	do 10	5110	2046	2162	40,0	42,3	17,7
	10 — 20	4578	1613	2208	35,2	48,2	16,6
	pow. 20	4052	1571	1824	38,8	45,0	16,2
Średni	do 10	5004	1899	2288	37,9	45,7	16,4
	10 — 20	4827	2046	2110	42,1	43,5	14,4
	pow. 20	4222	1646	1813	39,4	43,1	17,5
Dobry	do 10	5384	2389	2202	44,3	40,8	14,9
	10 — 20	4966	2236	1944	45,0	39,1	15,9
	pow. 20	4512	2009	1684	44,5	37,3	18,2

Hodowlę bydła i trzody gospodarstwa uzupełniają innym rodzajem produkcji zwierzęcej, głównie produkcją drobiu lub jaj, a w gospodarstwach o większym udziale użytków zielonych — hodowlą owiec.

Konsekwencje tego układu naturalnego badanych gospodarstw znajdują ostateczny wyraz w rozmiarach produkcji czystej osiąganey z 1 ha użytków rolnych gospodarstwa. Produccenci rolni, którym wypadło gospodarować na obszarze o większym udziale trwałych użytków zielonych uzyskują produkt o niższej wartości pieniężnej. Przy dużym udziale łąk i pastwisk — średnio powyżej 30% — kwota przeciętna stanowi tylko $\frac{3}{4}$ tego, co średnio wypracowuje gospodarstwo posiadające głównie grunty orne. Szczegółowe dane zawiera tabela 7.

Podobne zależności stwierdza Blohm dla dochodu surowego: „Z doświadczenia wiemy, że oczyszczony dochód surowy maleje w miarę wzrostu udziału użytków zielonych w strukturze użytków rolnych”¹.

Te malejące efekty produkcyjne, przy wzrastającym udziale użytków zielonych, są osiąganey przy coraz to niższych nakładach materiałowo-pieniężnych i coraz to niższym przetwórstwie ziemiopłodów na produkty zwierzęce. Przetwórstwo to, jak wiadomo, jest niebywale ważkim i istotnym elementem produkcji gospodarstw chłopskich, jak i gospodarki chłopskiej w ogóle.

¹ G. Blohm: op. cit., s. 90.

Tabela 7

Produkcja czysta z 1 ha użytków rolnych

Udział użytków zielonych w użytkach rolnych w %	Gospodarstwa o gruntach ornych		
	słabych	średnich	dobrych
	Produkcja czysta zł/ha		
do 10	5244	5903	6991
10 — 20	4675	5458	5984
pow. 20	3992 ^a	4534	5237
	Wskaźnik		
do 10	100	100	100
10 — 20	89	92	86
pow. 20	76 ^a	77	75

^a Nie zajmujemy się tu na razie wpływem wielkości gospodarstwa na jego wyniki produkcyjne. Ponieważ jednak badane przez nas gospodarstwa różnią się trochę rozmiarem obszaru, a na ogół w większych gospodarstwach maleje produkcja z 1 ha, wyeliminowaliśmy z tej grupy gospodarstw obiekty większe od 10 ha; wówczas dla 45 gospodarstw o średnim obszarze 6,2 ha użytków rolnych produkcja wynosi 4019 zł, a wskaźnik 77.

Ogólna wartość nakładów materiałowo-pieniężnych spada wraz z powiększeniem w gospodarstwie użytków zielonych (tabela 8). Spadek ten jest jednak wolniejszy niż spadek produkcji czystej.

Tabela 8

Nakłady materiałowo-pieniężne (ogółem) na 1 ha użytków rolnych

Udział użytków zielonych w użytkach rolnych w %	Gospodarstwa o gruntach ornych		
	słabych	średnich	dobrych
	Nakłady zł/ha		
do 10	5321	4886	5093
10 — 20	4576	4782	5051
pow. 20	4250	4381	3951
	Wskaźnik		
do 10	100	100	100
10 — 20	86	98	99
pow. 20	80	90	78

W nakładach tych dominują pasze i to przede wszystkim pasze własne (tabela 9). Stąd i udział środków wytworzonych w gospodarstwie jest bardzo duży.

Przedstawione w zestawieniu dane nie wykazują większych różnic. W gospodarstwach, które mają więcej użytków zielonych, większą nieco rolę odgrywają środki własnej wytwórczości. Występuje to wyraźniej w gospodarstwach na glebach słabych, których środki pieniężne są ograniczone, a wobec tego — ograniczone możliwości zakupu. Dlatego też

Tabela 9

Procentowa struktura nakładów materiałowo-pięniężnych według ich pochodzenia

Udział użytków zielonych w użytkach rolnych w %	Ogółem nakłady	Nakłady		Amortyzacja
		z własnej produkcji roślinnej	nabyte ^a	
Gospodarstwa o gruntach ornych				
słabych				
do 10	100	65	26	9
10 — 20	100	70	23	7
pow. 20	100	70	22	8
średnich				
do 10	100	67	24	9
10 — 20	100	66	26	8
pow. 20	100	69	22	9
dobrych				
do 10	100	63	29	8
10 — 20	100	68	23	9
pow. 20	100	65	26	9

^a W zestawieniach z 1957/58 r. mogą tu występować drobne dary, pożyczki.

różnice w nakładach pochodzących spoza gospodarstwa w nakładach bezpośrednio pieniężnych — są w badanych gospodarstwach większe niż to ma miejsce w całości nakładów na produkcję (tabela 10).

Tabela 10

Wskaźnik nakładów gotówkowych na 1 ha użytków rolnych

Udział użytków zielonych w użytkach rolnych w %	Gospodarstwa o gruntach ornych		
	słabych	średnich	dobrych
do 10	100	100	100
10 — 20	77	106	81
pow. 20	68	81	71

Podobnie jak niewielkie są różnice w strukturze nakładów materiałowo-pięniężnych, tak też zbliżona jest struktura nakładów ze względu na ich przeznaczenie (tab. 11).

Jak widzimy, gospodarstwa zasobniejsze w trwałe użytki zielone zużywają dodatkowo nieco większą część swych nakładów w postaci pasz dla zwierząt hodowlanych i koni. Zależność ta jeszcze mocniej występuje w rozdysponowaniu ziemiopłodów, co ilustruje tabela 12. Mimo zmniejszonej ich puli, a raczej właśnie z tej przyczyny, coraz większa ich część zostaje zużyta w postaci pasz. Drobne bowiem gospodarstwa rolne pracujące w mniej sprzyjających warunkach naturalnych (odbijających się na skąpym wolumenie produktów roślinnych) zmuszone są do zwiększania

Tabela 11

**Procentowa struktura nakładów materiałowo-pieniężnych
ze względu na ich sposób zużycia**

Udział użytków zielonych w użytkach rolnych w %	Ogółem	Nasiona, nawozy mineralne i inne ^a	Pasze i koszty hodowli ^b	Inne koszty i amortyzacja
Gospodarstwa o gruntach ornych				
słabych				
do 10	100	15,6	68,1	16,3
10 — 20	100	16,3	68,5	15,2
pow. 20	100	13,7	71,9	14,4
średnich				
do 10	100	16,4	66,9	16,7
10 — 20	100	16,5	68,4	15,1
pow. 20	100	13,3	71,4	15,3
dobrych				
do 10	100	17,3	67,5	15,2
10 — 20	100	15,8	68,7	15,5
pow. 20	100	14,7	67,7	17,6

^a Inne drobne nakłady na produkcję ziemiopłodów.

^b Łącznie z utrzymaniem koni.

swych dochodów poprzez rozwijanie przetwórstwa ziemiopłodów na produkty zwierzęce.

W interpretacjach takiego stanu rzeczy wysuwa się często przyczynę wtórną — większe zasoby siły roboczej, której zastosowania szuka się w pracochłonnej hodowli. Ta okoliczność i brak ujścia do innych gałęzi

Tabela 12

Rola pasz w gospodarstwach badanych^a

Udział użytków zielonych w użytkach rolnych w %	Pasze wytwarzane w gosp. w % produkcji roślinnej ^b			Dokupno pasz (w odsetkach)					
				w całości pasz zużytych			w wydatkach gotówkowych ^c		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
do 10	54	48	42	18	13	17	46	36	39
10 — 20	58	50	44	12	16	13	34	42	38
pow. 20	62	57	43	13	12	14	42	39	36

^a A — gospodarstwa o gruntach ornych słabych, B — średnich, C — dobrych.

^b W całości pasz skarmianych w gospodarstwach znajdują się również pasze nie-roślinne, udział ich jednak jest znikomy i można go pominąć.

^c Jako wydatki gotówkowe przyjęto tu wartość nakładów po odliczeniu pasz, nasion i sadzeniaków wyprodukowanych w gospodarstwie oraz amortyzacji.

gospodarki stanowią tylko warunki umożliwiające większe nakłady pracy. Głównym jednak ogniwem są zbyt skąpe dochody rodziny i konieczność ich powiększenia. Jest to droga rozszerzania zbyt skąpego warsztatu rolnego — ze względu na jego rozmiar lub jakość.

Odpowiednio do wzrastającej części produkcji roślinnej zużywanej jako pasza, wraz z pogarszającymi się warunkami naturalnymi spada udział pasz dokupywanych. Niewątpliwie odgrywa tu rolę niedostatek środków pieniężnych.

Jakkolwiek coraz większą część produktów roślinnych przeznaczają się, w gospodarstwach zasobniejszych w użytki zielone, na skarmianie, cała pula pasz maleje. Spadek ten jest powolniejszy niż spadek produkcji zwierzęcej uzyskiwanej w gospodarstwach, aczkolwiek pozycja wyceny pasz nie obejmuje korzyści z wzrastających ilościowo pastwisk (tabela 13).

Tabela 13

Wskaźnik wartości pasz i produkcji zwierzęcej w gospodarstwach zbadanych

Udział użytków zielonych w użytkach rolnych w %	Wartość pasz w gosp. o glebach:			Wartość produkcji zwierzęcej w gosp. o glebach:		
	słabych	średnich	dobrych	słabych	średnich	dobrych
do 10	100	100	100	100	100	100
10 — 20	87	100	101	90	96	92
pow. 20	84	95	78	79	84	84

Dane te nie tylko wynikają z ewentualnych różnic w efektywności pasz, lecz są obciążone usterkami metodycznymi (pozycja pasz obejmuje i pasze dla koni, jednakowo wycienienia się pasze własne w obrocie wewnętrznym, mimo możliwych tu różnic jakościowych itd.). Ustalenie stanu faktycznego wymagałoby oddzielnych badań. Mniej zastrzeżeń budzi rozważanie efektywności całych nakładów materiałowo-pięniężnych, ponoszonych przez gospodarstwa w procesie produkcyjnym. Jeśli zatem mierzyć efektywność nakładów za pomocą wielkości produkcji czystej, to okaże się, że efektywność ta przejawia tendencję spadkową w gospodarstwach rozporządzających relatywnie większym obszarem użytków zielonych.

Tabela 14

Procentowy stosunek produkcji czystej do nakładów materiałowo-pięniężnych

Udział użytków zielonych w użytkach rolnych w %	W gospodarstwach o gruntach ornych		
	słabych	średnich	dobrych
do 10	99	121	137
10 — 20	102	114	118
pow. 20	94	103	126 ^a

^a Dane z 13 gospodarstw.

Stosunkowo małą przydatność rolniczą łąk i pastwisk w naszych gospodarstwach chłopskich potwierdza również struktura zasiewów (tabela 15).

Tabela 15
Struktura zasiewów w % użytków rolnych w badanych gospodarstwach

Udział użytków zielonych w użytkach rolnych w %	Ogółem użytki rolne	Pastewne			Ziemniaki	Zbożowe	Przemysłowe	Inne	Popłony i wsiewki
		razem	polowe	użytki zielone					
Gospodarstwa o gruntach ornych:									
słabych									
do 10	100	17	11	6	23	55	1,7	3,6	6,2
10 — 20	100	25	10	15	18	51	1,3	4,4	5,7
pow. 20	100	38	5	33	17	41	1,0	3,5	3,0
średnich									
do 10	100	16	12	4	19	55	4,3	5,9	4,1
10 — 20	100	26	11	15	18	49	2,8	4,1	5,1
pow. 20	100	40	5	35	16	40	2,4	2,4	3,4
dobrych									
do 10	100	20	16	4	15	54	7,9	3,5	5,3
10 — 20	100	28	14	14	17	49	3,9	2,0	3,1
pow. 20	100	39	9	30	13	40	5,3	2,9	1,1

W gospodarstwach zasobnych w trwałe użytki zielone rośliny pastewne zajmują niemal 40% użytków rolnych, a więc 2—2,5 raza więcej niż w gospodarstwach rozporządzających głównie ziemią orną. Fakt ten pozostaje w rażącej sprzeczności z przedstawionymi poprzednio wynikami hodowli bydła. Tak więc około 30% (26—31%) użytków zielonych jest kompensowane przez 6—7% polowych upraw pastewnych, tak bowiem kształtują się różnice w grupach krańcowych (o najmniejszym i największym udziale łąk i pastwisk) — w zasadzie niezależnie od rodzaju gleby¹. Nawet w gospodarstwach, w których łąki i pastwiska zajmują średnio ponad 30%, pulę pasz trzeba uzupełniać paszami polowymi. Taki układ stosunków ogranicza uprawę podstawowych ziemioplodów naszego rolnictwa chłopskiego, przede wszystkim ziemniaków i zbożowych (udział tych ostatnich spada nawet o ponad 1/4). Tak ogra-

¹ Dla warunków niemieckich stwierdza Blohm: „Intensywność użytkowania a tym samym i produktywność trwałych użytków zielonych maleje w miarę zwiększania się ich udziału w strukturze użytków rolnych”, a także, „... plony roślin pastewnych pochodzących z uprawy polowej są na ogół wyższe niż plony uzyskiwane z użytków zielonych. Fakt ten nie jest związany z warunkami przyrodniczymi, a jedynie wskazuje, że łatwiej można uzyskać wysokie plony pastewnych z uprawy polowej, aniżeli z użytków zielonych”. G. Blohm: op. cit., s. 229.

Również u nas stwierdza się „... na gruntach nadających się pod uprawę rolną, jeżeli mimo pielęgnacji nie uda się osiągnąć co najmniej 150 q zielonki z 1 ha, pastwisko nie ma racji bytu, gdyż na tym samym obszarze można wyprodukować znacznie większą ilość zielonki kiszonej”. — Poradnik żywienia zwierząt gospodarskich, s. 55.

niczone w zasięgu zboża i ziemniaki muszą być rozdzielone na dostawy obowiązkowe, spożycie rodziny i spasanie. Trudno rozdzielić tę okrojoną pulę. Toteż odbija się to i na poziomie hodowli trzody, na wartości produkcji czystej i na mierzonej nią efektywności nakładów.

Na marginesie naszych rozważań o nakładach warto może zauważyć, iż spadek bezpośrednich nakładów na produkcję roślinną jest spowodowany kurczeniem się gruntu ornego. Ponieważ w gospodarstwach chłopskich dbałość o użytki zielone pozostawiona jest przeważnie naturze, prawie całość nakładów można zaliczyć na rzecz pól uprawnych. Równoważnik pieniężny zużytych nasion (głównie własnej produkcji), nawozów mineralnych i drobnych wydatków poczynionych dla produkcji ziemiopłodów z 1 ha ich uprawy różni się w grupach badanych gospodarstw nieznacznie i różnice te mają raczej charakter przypadkowy.

КАЗИМЕРА БЕНТЛЕВСКА
Институт экономики сельского хозяйства
В а р ш а в а

ВЛИЯНИЕ ЗЕЛЕННЫХ УГОДИЙ НА ПРОИЗВОДСТВО КРЕСТЬЯНСКИХ ХОЗЯЙСТВ

Резюме

Предметом статьи является сравнение экономики мелких крестьянских хозяйств в зависимости от удельного веса в их земельной площади лугов и пастбищ. В основу этих исследований легли материалы производственно-финансовой учётности крестьянских хозяйств средневосточного района Польши за 1956/57 и 1957/58 гг. (всего 359 хозяйств). Проведенные исследования позволяют сделать следующие выводы: В данных условиях зеленые угодия не являются выгодным элементом для мелкого крестьянского хозяйства. Рост удельного веса зеленых угодий в общей площади сельхозугодий снижает средние результаты, получаемые с 1 га, как в размере животноводческой продукции (крупный рогатый скот), так и в размере чистой продукции. Такое положение объясняется, прежде всего, низким качеством лугов и пастбищ.

Хозяйства с животноводческим направлением, имеющие большой удельный вес лугов и пастбищ в общей площади сельхозугодий относительно большую часть продуктов земледелия предназначают на откорм скоту.

KAZIMIERA BENTLEWSKA
Institute of Agricultural Economics
W a r s a w

**THE INFLUENCE OF PERMANENT PASTURES ON PRODUCTION
IN PEASANT FARMS**

Summary

The subject of the article is a comparison of the economy of peasant small holdings on the basis of the quantity of permanent pasture in their area. The investigations is based upon agricultural accounting materials from the Central-Eastern region (numbering 359 farms) for the years 1956—1957 and 1957—1958. The investigation enables the following conclusions.

Under present conditions such pastures are not a profitable element for a family peasant farm. Its increasing part lowers the average results per hectare for the size of animal production (cattle) as well as in the amount of total production. The main cause for such a state of affairs can be seen above all in the low quality of meadows and pastures.

Farms with a large amount of permanent pastures devoted the larger part to the production of fodder, and concentrate on livestock rearing.